

DOROBK NAUKOWY WROCŁAWSKIEJ SZKOŁY TRAUMATOLOGII SZCZĘKOWO-TWARZOWEJ (1947–2012)

The scientific achievements of the Wrocław School of maxillofacial trauma (1947–2012)

Olga Parulska¹, Maciej Dobrzyński², Justyna Bazan³, Ireneusz Całkosiński³

¹ Katedra i Zakład Chirurgii Stomatologicznej, Wydział Lekarsko-Stomatologiczny, Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu

² Katedra i Zakład Stomatologii Zachowawczej i Dziecięcej, Wydział Lekarsko-Stomatologiczny, Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu

³ Samodzielna Pracownia Neurotoksykologii i Diagnostyki Środowiskowej, Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu

adres do korespondencji: justyna.bazan@umed.wroc.pl

STRESZCZENIE

Traumatologia szczękowo-twarzowa to jedna z głównych podspecjalności chirurgii szczękowo-twarzowej. Jej historia we wrocławskim ośrodku akademickim sięga końca XIX w. i wiąże się z nazwiskiem wybitnego profesora chirurgii i stomatologii Carla Partscha. W okresie powojennym wrocławski akademicki ośrodek kliniczny chirurgii szczękowo-twarzowej, za sprawą prof. Tadeusza Szczęsnego Owińskiego oraz jego następcy, prof. Tadeusza Paweła, stał się wiodącą placówką pod względem traumatologii szczękowo-twarzowej w Polsce. 65-lecie utworzenia przez prof. Owińskiego Oddziału Stomatologicznego, jak również rocznica śmierci prof. Paweła stanowiły przyczynek dla opracowania dorobku naukowego wrocławskiej szkoły traumatologii szczękowo-twarzowej, obejmującego prace pełne, streszczenia zjazdowe, rozprawy doktorskie i habilitacyjne oraz zgłoszenia patentowe powstałe w latach 1947–2012. W badanym okresie opracowano 9 rozpraw doktorskich, 1 habilitację, 48 pełnotekstowych publikacji naukowych, 38 streszczeń konferencyjnych oraz 5 patentów.

Słowa kluczowe: traumatologia szczękowo-twarzowa, historia medycyny, Wrocław.

SUMMARY

Maxillofacial trauma is one of the major subspecialties of maxillofacial surgery. Its history, in Wrocław academic center, goes back to the end of XIX century and is associated with the name of an eminent professor of surgery and dentistry Carl Partsch. In the postwar period, Wrocław academic clinical center of maxillofacial surgery, thanks to professor Tadeusz Szczesny Owinski and his successor professor Tadeusz Paweł, has become a leading institution in terms of maxillofacial trauma in Poland. 65th anniversary of establishment Dental Department by professor Owinski as well as the anniversary of the death of professor Paweł were motives for the development of scientific achievements of Wrocław maxillofacial trauma school, which includes the full works, conference abstracts, doctoral and postdoctoral dissertations and patent applications made between 1947–2012. In the analyzed period, nine doctoral dissertations, one habilitation, 48 full-text scientific publications, 38 conference abstracts, and 5 patents were published.

Key words: maxillofacial trauma, history of medicine, Wrocław.

WSTĘP

Traumatologia szczękowo-twarzowa to jedna z głównych podspecjalności chirurgii szczękowo-twarzowej. Problematyka złamań szkieletu czaszkowo-twarzowego, uwzględniająca ich przyczyny, diagnostykę, leczenie oraz prognozę, była poruszana już w starożytności [1]. Okres dynamicznego rozwoju tej dyscypliny przypada na wiek XX. Dwie wojny światowe spowodowały wystąpienie w nieznaną dotąd skalę obrażeń ciała, w tym złamań twarzoczaszki, co wpłynęło na akcelerację badań nad metodami terapeutycznymi. Jednocześnie rozwój nauk podstawowych, tj. anatomii, biofizyki czy biomechaniki (m.in. prace René Le Forta (1869–1951), Wilhelma C. Röntgena (1845–1923)), znacząco przyczynił się do dokładnego poznania patomechanizmu złamań twarzowej części czaszki, a zdobycze anestezjologii, farmakologii czy inżynierii materiałowej (m.in. prace Antoniego Cieszyńskiego (1882–1941), Alexandra Fleminga (1881–1955) czy Pera-Ingvara Brånemarka (ur. 1929) wpłynęły na doskonalenie technik leczenia.

Historia traumatologii szczękowo-twarzowej we wrocławskim ośrodku akademickim sięga jeszcze czasów niemieckich i wiąże się z nazwiskiem wybitnego profesora chirurgii i stomatologii Carla F.M. Partscha (1854–1932), który po objęciu kierownictwa szpitala Bonifratrów w 1895 r. rozwinął w nim chirurgię szczęk i twarzy [2]. Jak wskazują źródła historyczne, problematyka złamań kości twarzoczaszki oraz zębów była podejmowana w pracach naukowych wykonanych w Instytucie Dentystycznym Uniwersytetu Wrocławskiego im. Fryderyka Wilhelma

(Zahnärztliches Institut der Friedrich-Wilhelm-Universität Breslau), założonym na podstawie zarządzenia ministra z 25 kwietnia 1890 r., którego pierwszym dyrektorem został wspomniany wyżej prof. Partsch [3]. W aktualnych zbiorach Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego znajdują się ocalałe z działań II wojny światowej dwa tomy nadpalonych akt, obejmujące wykaz prac doktorskich z zakresu stomatologii, które zostały obronione na Uniwersytecie Wrocławskim im. Fryderyka Wilhelma w okresie od 18 czerwca 1920 do 14 października 1930 r. W wykazie tym znalazły się również monografie poświęcone traumatologii szczękowo-twarzowej. Pod kierunkiem prof. Hansa Riegnera (1859–1928), należącego do „wielkiej trójki stomatologii” Uniwersytetu Wrocławskiego, powstała praca lek. Waldemara Ungera, pt. *Die moderne Behandlung der Kieferfrakturen (O nowoczesnym leczeniu złamań szczęk)*, Univ. Breslau 1921. Z kolei prof. Hermann Euler (1874–1961), ostatni dyrektor Zahnärztliches Institut, był promotorem dysertacji lek. Paula Langscha, pt. *Ueber die Heilung unbehandelter Zahnfrakturen (O gojeniu się nieleczonych złamań zębów)*, Univ. Breslau 1928 oraz lek. Felixa Pietscha, pt. *Kieferbrüche im Kindesalter (Złamania szczęk w wieku dziecięcym)*, Univ. Breslau 1930.

W okresie powojennym wrocławski akademicki ośrodek kliniczny chirurgii jamy ustnej i chirurgii szczękowo-twarzowej stał się wiodącą placówką tego typu w Polsce, również pod względem traumatologii szczękowo-twarzowej [4]. Było to możliwe dzięki luminarzowi wrocławskiej stomatologii i chirurgii szczękowo-twarzowej prof. dr. hab. med. Tadeuszowi Szczęsnemu Owińskiemu (1904–1995), który był uczniem prof.

Antonie Cieszyńskiego i pierwszym kierownikiem Kliniki Chirurgii Stomatologicznej Akademii Medycznej w powojennym Wrocławiu. Prof. Owiński wprowadził do praktyki klinicznej wyrafinowane techniki operacyjne złamań szkieletu czaszkowo-twarzowego oraz podkreślił wagę prowadzenia badań epidemiologicznych tego rodzaju urazów [5]. Kontynuatorzy Szkoły Profesora, kierujący wrocławską Kliniką Chirurgii Szczękowo-Twarzowej w kolejnych latach: prof. dr hab. Tadeusz Paweł (1920–2011), prof. dr hab. Feliks Ćwioro (1929–2006), prof. dr hab. Jan Wnukiewicz (ur. 1945) oraz prof. dr hab. Stefan Flieger (1922–2004) – kierownik Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej Akademii Medycznej w Poznaniu, stworzyli wiele publikacji naukowych dotyczących epidemiologii, diagnostyki oraz leczenia złamań twarzowej części czaszki [6]. W ośrodku wrocławskim powstały rozprawy doktorskie i habilitacyjne dotyczące traumatologii szczękowo-twarzowej oraz zgłoszenia patentowe związane z oryginalnymi technikami zaopatrywania złamań.

W ostatnim czasie miały miejsce dwa istotne wydarzenia, które dały asumpt do opracowania dorobku naukowego wrocławskiej szkoły traumatologii szczękowo-twarzowej: 14 maja 2011 r. zmarł prof. Tadeusz Paweł, który wniósł istotny wkład w rozwój tej dyscypliny w Polsce, natomiast 13 kwietnia 2012 r. minęła 65-rocznica utworzenia na wniosek prof. Tadeusza Owińskiego Oddziału Stomatologicznego Wydziału Lekarskiego na Uniwersytecie i Politechnice we Wrocławiu.

Celem pracy było opracowanie dorobku naukowego wrocławskiej szkoły traumatologii szczękowo-twarzowej obejmującego prace pełne, streszczenia zjazdowe, rozprawy doktorskie i habilitacyjne oraz zgłoszenia patentowe powstałe w latach 1947–2012. W pracy wykorzystano drukowane wykazy publikacji AM we Wrocławiu [7–18], elektroniczne bazy: Polska Bibliografia Lekarska, Pubmed oraz Bibliografia Pracowników AM we Wrocławiu, a także materiały Archiwum Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu, obejmujące teczkę osobowe samodzielnych pracowników Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej i Dzienniki Urzędu Patentowego RP.

WYKAZ PRAC OBEJMUJĄCYCH ZAGADNIENIA TRAUMATOLOGII SZCZĘKOWO-TWARZOWEJ

ROZPRAWY DOKTORSKIE:

1. Ćwioro F.: *Leczenie złamań kości szczękowych u dzieci ze szczególnym uwzględnieniem roli zęba i zawiązka zębowego w szczelinie złamania*. Rozprawa doktorska. Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 1964.
2. Flieger S.: *Badania porównawcze niektórych odczynów biologicznych w czasie gojenia się złamań kości twarzoczaszki*. Rozprawa doktorska. Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 1964.
3. Łuczak K.: *Ocena wyników chirurgicznego leczenia złamań jarzmowo-szczękowo-oczodołowych*. Rozprawa doktorska. Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 1993.
4. Nienartowicz J.: *Kliniczno-morfologiczna ocena wyników leczenia pacjentów ze złamaniami dolnego masywu twarzy powikłanymi uszkodzeniem OUN*. Rozprawa doktorska. Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 1996.
5. Parulska O.: *Epidemiologiczna ocena złamań kości twarzoczaszki w populacji Dolnego Śląska w latach 2002–2006*. Rozprawa doktorska. Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 2011.
6. Rzeszutko T.: *Ocena wyników leczenia złamań wyrostków kłykciowych żuchwy u 745 chorych leczonych w Klinice Chirurgii Stomatologicznej AM we Wrocławiu w latach 1956–1965*. Rozprawa doktorska. Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 1966.
7. Szepietowska W.: *Analiza wyników leczenia złamań łuku jarzmowego chorych leczonych w Klinice Chirurgii Szczękowej AM we Wrocławiu w latach 1966–1970*. Rozprawa doktorska. Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 1972.
8. Zawada A.: *Ocena odległych wyników operacyjnego leczenia złamań żuchwy u chorych leczonych w Klinice Chirurgii Szczękowej AM we Wrocławiu w latach 1971–1975*. Rozprawa doktorska. Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 1978.
9. Żak M.: *Uraz czaszki twarzowej u mieszkańców województwa wrocławskiego w latach 1973–1977 ze szczególnym uwzględnieniem*

niem absencji chorobowej. Rozprawa doktorska. Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 1982.

II. ROZPRAWY HABILITACYJNE

1. Flieger S.: *Zmiany biochemiczne w krwi w ostrych zapaleniachzębopochodnych oraz w złamaniach kości twarzoczaszki*. Rozprawa habilitacyjna. Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 1969.

III. PRACE PEŁNE

1. Ćwioro F.: *Problem zęba i zawiązka zębego w szczelinie złamania kości szczękowych u dzieci*. Wroc. Stom. 1965; 145–149.
2. Ćwioro F.: *Rozważania statystyczne nad urazowością okolicy szczękotwarzowej wśród dzieci województwa wrocławskiego*. Wroc. Stom. 1966–1967; 55–60.
3. Ćwioro F., Rzeszutko T.: *Przyczynek do leczenia złamań korzeni zębów przednich*. Czas. Stom. 1968; 21: 199–203.
4. Dudek D., Sobczyk S., Komorski A.J.: *Rekonstrukcja złamanego oczodołu z zastosowaniem siatki tytanowej*. Synthes. Mag. Stomatol. 2010; 20, 1: 56–60.
5. Flieger S.: *Gojenie się złamań kości szczękowych*. Wroc. Stom. 1965; 157–166.
6. Flieger S.: *Leukgeria po złamaniach kości twarzoczaszki*. Czas. Stom. 1967; 20: 289–294.
7. Flieger S.: *Białka surowicy krwi po złamaniach kości twarzoczaszki*. Czas. Stom. 1969; 22: 255–261.
8. Flieger S.: *Blood serum proteins after maxillofacial fractures*. Pol. Med. J. 1970; 6: 213.
9. Flieger S., Hirnle Z.: *Rentgenodiagnostyka złamań żuchwy przy pomocy zdjęć kontaktowych, para-panoramicznych*. Wroc. Stom. 1968; 49–58.
10. Flieger S., Kuszevska H.: *Złamanie żuchwy spowodowane ugryzieniem przez psa*. Czas. Stom. 1968; 21: 191–193.
11. Kaczkowski H., Ćwioro F.: *Pogryzienie przez psa przyczyną złamania żuchwy u dziecka*. Wroc. Stom. 1987; 65–71.
12. Kaczkowski H., Ćwioro F.: *Odgryzienie małżowiny usznej przyczyną upadku i złamania kości jarzmowej*. Wroc. Stom. 1990; 73–76.
13. Kaczkowski H., Urban E.: *Przyczynek do opisów późnych następstw złamań jarzmowo-szczękowo-oczodołowych (opis przypadku)*. Wroc. Stom. 1991; 133–137.
14. Kos M., Łuczak K., Godziński J., Rapała M., Klempous J.: *Midfacial fractures in children*. Eur. J. Pediatr. Surg. 2002; 12: 218–225.
15. Kos M., Łuczak K., Klempous J., Rapała M.: *Złamanie górnego i środkowego piętra twarzoczaszki u dzieci*. Rocz. Dziec. Chir. Uraz. 2001/2002; 5: 87–91.
16. Łuczak K., Ćwioro F.: *Leczenie złamań oczodołu typu blow-out*. Wroc. Stom. 1991; 81–90.
17. Łuczak K., Ćwioro F.: *Kilka uwag na temat leczenia złamań jarzmowo-szczękowo-oczodołowych*. Wroc. Stom. 1993; 55–60.
18. Łuczak K., Ćwioro F., Gerber-Leschczyn H.: *Osteosynteza płytkowa w chirurgicznym leczeniu złamań górnego masywu twarzy*. Wroc. Stom. 1994; 19–26.
19. Łuczak K., Korendowicz B.: *Postępy w leczeniu operacyjnym złamań oczodołu*. Post. Med. Klin. Dośw. 1997; 6: 285–291.
20. Martosz M., Szepietowska W.: *Złamanie guza szczęki*. Wroc. Stom. 1974; 51–56.
21. Mraz F.: *Złamanie wyrostka rylcowatego*. Wroc. Stom. 1968; 33–35.
22. Nienartowicz J., Wnukiewicz J.: *Ocena wyników leczenia pacjentów ze złamaniami żuchwy powikłanymi i niepowikłanymi objawami neurologicznymi*. Wroc. Stom. 1998/1999; 117–120.
23. Nowak R., Pawlak W., Ziemiński P., Jagielska-Kirpluk A.: *Retrospektywna ocena wyników leczenia złamań żuchwy u 478 pacjentów leczonych w ambulatorium Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej AM we Wrocławiu w latach 1995–1999*. Forum Stom. 2005; 2: 180–183.
24. Owiński T.: *Dokumentacja złamań szczękowych*. Czas. Stom. 1957; 10: 509–513.
25. Owiński T., Ćwioro F.: *Szew kostny w leczeniu pozazębnych złamań trzonu żuchwy*. Wroc. Stom. 1966/67; 33–38.
26. Parulska O., Dobrzyński M.: *Rys historyczny traumatologii szczękowo-twarzowej*. Dent. Med. Probl. 2011; 48, 4: 595–600.
27. Parulska O., Szleszkowski Ł., Dobrzyński M.: *Charakterystyka przyczyn złamań szkieletu czaszkowo-twarzowego w oparciu o doświadczenia kliniczne i sądowo-lekarskie*. e-Dentico 2012; 40: 652–664.

28. Paweł T.: *Sutura ferrea intraoralis trans processum alveolarem*. Acta Fac. Med. Univ. Brunensis. Brno 1977: 67.
29. Paweł T.: Szew „nakostny” w złamaniach kości twarzoczaszki. Czas. Stom. 1979; 32: 45–48.
30. Paweł T.: Szew kostny dwu- i trzypiętrowy skrzyżowany jedno- i dwukrotnie w leczeniu złamań żuchwy. Czas. Stom. 1981; 34: 513–519.
31. Paweł T.: Szew kostny wewnątrzustny przezębodołowy. Lek. Wojsk. 1989; 65: 420–424.
32. Paweł T.: Złamanie żuchwy podczas usuwania zęba. Wroc. Stom. 1992: 253–259.
33. Paweł T., Dobaczewski Z., Szuba S., Wnukiewicz J., Fela A.: Złamanie twarzoczaszki w pracy. Czas. Stom. 1982; 35: 679–684.
34. Paweł T., Dobaczewski Z., Wnukiewicz J., Szuba S., Fela A.: Złamanie twarzoczaszki w środowisku wiejskim. Czas. Stom. 1981; 34: 695–699.
35. Paweł T., Szuba S., Dobaczewski Z., Ćwioro F., Wnukiewicz J., Szołomicki H.: Statystyczny przegląd 5218 przypadków złamań kości twarzoczaszki leczonych w Klinice Chirurgii Szczękowej IS AM we Wrocławiu w latach 1961–1971. Czas. Stom. 1976; 29: 237–243.
36. Rzeszutko T.: Przypadek złamania szczęki z repozycją pod kontrolą rentgenowską. Wroc. Stom. 1965: 151–155.
37. Rzeszutko T.: Odległe wyniki leczenia złamań wyrostków kłykcio- wych żuchwy na materiale Kliniki Chirurgii Stomatologicznej AM we Wrocławiu. Wroc. Stom. 1972: 95–99.
38. Rzeszutko T.: Statystyczny przegląd 745 przypadków złamań wyrostków kłykcio- wych żuchwy leczonych w Klinice Chirurgii Stomatologicznej AM we Wrocławiu w latach 1956–1965. Wroc. Stom. 1972: 87–94.
39. Sadowski Z., Wnukiewicz J., Łuczak K.: Zaburzenie funkcji układu wzrokowego w następstwie złamania jarzmowo-szczękowo-oczodołowego – opis leczenia przypadku. Mag. Stom. 1997; 7: 24–27.
40. Wnukiewicz J., Szuba S.: Złamanie wyrostków żębodołowych szczęk oraz uszkodzenia zębów w urazach twarzy. Wroc. Stom. 1979: 79–82.
41. Wnukiewicz J., Szuba S., Dobaczewski Z., Mróz G., Markowska-Kosno D.: Złamanie szczęk w sporcie. Wroc. Stom. 1980: 43–46.
42. Zawada A.: Zagadnienie powrotu czucia w zakresie nerwu bród- kowego oraz wrażliwości na bodźce termiczne i elektryczne mia- zg zębów po złamaniu żuchwy. Wroc. Stom. 1978: 35–40.
43. Zawada A.: Ocena radiologiczna odległych wyników operacyjne- go leczenia złamań żuchwy. Wroc. Stom. 1979: 45–53.
44. Zawada A.: Przyczynę do rentgenodiagnostyki wygojenia zła- mań żuchwy. Wroc. Stom. 1980: 69–74.
45. Zawada A.: Przydatność zewnątrz- i wewnątrzustnego szwu kost- nego w leczeniu złamań żuchwy. Wroc. Stom. 1981: 61–67.
46. Zawada A., Piłak M.: Przyczyny powikłań zapalnych po operacyj- nym leczeniu złamań żuchwy. Wroc. Stom. 1990: 13–19.
47. Ziemiński Z., Paweł T., Bochnia M., Rak J.: Badania wpływu świe- żych złamań żuchwy na stan narządu słuchu. Wroc. Stom. 1991: 105–112.
48. Żak M.: Urazy kości czaszki twarzowej u mieszkańców wojewódz- twa wałbrzyskiego w latach 1973–1977. Wroc. Stom. 1979: 91–98.
6. Flieger S.: Odczyny opadania krwinek czerwonych w przebie- gu gojenia się złamań szczękowych. Pamiętnik VI Zjazdu Sekcji Chirurgii Stomatologicznej. Urazy Twarzoczaszki. Wrocław 24–26.11.1961. Wrocław 1963: 29–33.
7. Flieger S.: Niektóre odczyny biologiczne w gojeniu się złamań ko- ści twarzoczaszki. Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Seria B. 1964; 18: 53–55.
8. Flieger S.: Odczyny krwi po złamaniu twarzy. Prace Wrocław- skiego Towarzystwa Naukowego. Seria B. Wrocław 1967; 143.
9. Flieger S.: Zmiany biochemiczne we krwi w ostrych zapaleniach zębopochodnych i złamaniach kości twarzy. Sprawozdania Wro- cławskiego Towarzystwa Naukowego. Seria B. 1972; 25: 46–47.
10. Komorski A., Ławiński M., Wnukiewicz J., Orłowski T.: Wielo- ośładowe złamanie trzonu żuchwy i aspiracja do drzewa oskrze- łowego uzupełnienia protetycznego (most) jako następstwo urazu podczas pracy. XVIII Kongres Sekcji Chirurgii Szczękowo-Twa- rzowej i Stomatologicznej PTS. Szczyrk 27–30.05.1998. Stresz- czenia referatów: 45.
11. Kos M., Łuczak K., Klempous J., Rapała M.: Surgical treatment of orbital fractures in children. Med. Sci. Monit. 2000; 6 (Suppl.4): 37. Abstr. P.XII.8 Xth Jubilee Congress of the Polish Association of Paediatric Surgeons. Gdańsk, September 20–23, 2000. Book of abstracts.
12. Kuszewska H.: Uraz mózgu w złamaniach szczękowych. Ogólno- polski Zjazd Stomatologów w Warszawie 21–23.11.1953. Red. prof. dr Marian Górski. Warszawa 1953: 123–127.
13. Lewandowski B., Kulig T., Lech M., Brodowski R., Mucha M., Siwiec A., Pakla P., Wnukiewicz J.: Wybrane parametry epide- miologiczno-kliniczne obrażeń i złamań części twarzowej czaszki w województwie podkarpackim. II Konferencja Naukowo-Szko- leniowa: Środowiskowe uwarunkowania stanu zdrowia jamy ustnej. Osiągnięcia współczesnej stomatologii. Nałęczów 24–26 kwietnia 2008. Lublin: Katedra i Zakład Stomatologii Zacho- wawczej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie 2008: 163.
14. Ławiński M., Wnukiewicz J., Ziemiński P., Pawlak W., Adamowska- Pajor M.: Proste złamanie żuchwy i wyrostków żębodołowych szczęk w materiale Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej AM we Wrocławiu. IV Zjazd Unii Polskich Towarzystw Chirurgicz- nych. I Zjazd Polskiego Towarzystwa Medycyny i Chirurgii Ambulato- ryjnej. Medycyna i Chirurgia Ambulatoryjna. Wrocław 8–9.11.2002. Program i streszczenia referatów: 40.
15. Łuczak K., Ćwioro F., Korendowicz B.: Leczenie operacyjne złamań oczodołu. XVII Kongres Sekcji Chirurgii Szczękowo-Twarzowej i Stomatologicznej. II Konferencja Naukowa Sekcji Implantolo- gicznej Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego. Poznań 23–25.05.1996. Program i streszczenia referatów: 97.
16. Łuczak K., Harbut P., Harbut J., Pawlak W., Gerber-Leszczyszyn H.: Znieczulenie ogólne drogą intubacji podbródkowo-ustno-tcha- wiczą w złamaniach czaszki twarzowej. Česko-Polsko-Sloven- ské Trilaterální Sympozium Maxillofaciální Chirurgie. Rožnov pod Radhoštěm, 15.-17. dubna 2004. Sborník přednášek: 51–52.
17. Łuczak K., Korendowicz B., Ćwioro F.: Obrażenia układu wzroko- wego w złamaniach czaszki twarzowej. XVI Kongres Sekcji Chi- rurgii Szczękowo-Twarzowej i Stomatologicznej PTS. Kraków 19–20.05.1994. Program i streszczenia referatów: 85–86.
18. Nienartowicz J., Wnukiewicz J.: Ocena wyników leczenia złamań dolnego masywu twarzoczaszki (ZDMT) powikłanych i niepowi- kłanych uszkodzeniem OUN. XVII Kongres Sekcji Chirurgii Szczę- kowo-Twarzowej i Stomatologicznej. II Konferencja Naukowa Sekcji Implantologicznej Polskiego Towarzystwa Stomatolo- gicznego. Poznań 23–25.05.1996. Program i streszczenia refe- ratów: 165.
19. Nienartowicz J., Wnukiewicz J., Markowska-Kosno D., Gerber- Leszczyszyn H., Bochdalek L.: Zapalenie kości w złamaniach żu- chwy. III Zjazd Unii Polskich Towarzystw Chirurgicznych „Zaka- żenia”. Wrocław 25–27.11.1999. Materiały naukowe. Wrocław 2001: 38–41.
20. Nowak R., Pawlak W., Ziemiński P.: Leczenie zachowawcze złamań żuchwy – retrospektywna ocena wyników leczenia 478 pacjen- tów leczonych ambulatoryjnie w latach 1995–1999 w ambula- torium Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej AM we Wrocławiu. II Polsko-Czesko-Słowackie Trójęstronne Sympozjum Chirurgii Szczękowo-Twarzowej: Chirurgia szczękowo-twarzowa – postę- py w diagnostyce i leczeniu. Zamek Książ k. Wałbrzycha 22–24.09.2005. Program i streszczenia referatów: 26.

IV. STRESZCZENIA ZJAZDOWE

1. Bochnia M., Rak J., Ziemiński Z., Kaczkowski H.: Pomiaru progu odruchu mięśnia strzemiączkowego po złamaniach kości czaszki twarzowej. XXXV Zjazd Polskiego Towarzystwa Otorinolaryn- gologów – Chirurgów Głowy i Szyi. Bydgoszcz, 17–20.09.1992. Otolar. Pol. 1992; 46 (Supl. 14): 406–409.
2. Ćwioro F.: Złamanie żuchwy powikłane promienicą. Pamiętnik Zjazdu Sekcji Chirurgii Stomatologicznej PTS. Obrady Sekcji Chirurgii Stomatologicznej w Szczecinie 13–14.11.1959. Szczec- in 1960: 39–41.
3. Ćwioro F.: Złamanie kości szczękowych u dzieci. Pamiętnik VI Zjazdu Sekcji Chirurgii Stomatologicznej. Urazy Twarzoczaszki. Wrocław 24–26.11.1961. Wrocław 1963: 94–98.
4. Ćwioro F.: Odległe wyniki leczenia złamań kości szczękowych u dzieci. IV Ogólnopolski Zjazd Stomatologów. Warszawa 24–26.09.1965. Zbiór referatów. Warszawa 1965: 85.
5. Ćwioro F., Kaczkowski H.: Ocena przydatności zewnątrzustnej rentgenodiagnostyki złamań łuku jarzmowego. Konferencja Na- ukowa: Współczesna diagnostyka radiologiczna twarzoczasz- ki. Piła 21–22.04.1989. Piła 1989: 17–18.

21. Owiński T.: *Zabieg chirurgiczny w nastawieniu i ustalaniu złamań szczęk*. Ogólnopolski Zjazd Stomatologów w Warszawie 21–23.11.1953. Red. Prof. dr Marian Górski. Warszawa 1953: 95–104.
22. Owiński T., Ćwioro F., Flieger S., Kuszevska H.: *Statystyczny przegląd 1269 przypadków złamań szczęk leczonych w Klinice Chirurgii Stomatologicznej we Wrocławiu*. Pamiętnik VI Zjazdu Sekcji Chirurgii Stomatologicznej. Urazy Twarzoczaszki. Wrocław 24–26.11.1961. Wrocław 1963: 45–55.
23. Owiński T., Flieger S.: *Przewidywanie powikłań zapalnych kości w gojeniu złamań szczęk na podstawie odczynu opadania krwinek czerwonych (OB)*. Pamiętnik VI Zjazdu Sekcji Chirurgii Stomatologicznej. Urazy Twarzoczaszki. Wrocław 24–26.11.1961. Wrocław 1963: 36–40.
24. Owiński T., Rzeszutko T., Ćwioro F., Rzeszutko R.: *Ocena sposobów leczenia złamań kości i łuku jarzmowego na podstawie 187 przypadków z Kliniki Chirurgii Stomatologicznej AM we Wrocławiu*. Wroc. Stom. 1966/67: 27–32.
25. Parulska O., Komorski A., Nienartowicz J., Stępień P., Dobrzyński M.: *Epidemiologiczna ocena złamań kości twarzoczaszki w populacji Dolnego Śląska w latach 2002–2006*. XI Kongres Stomatologów Polskich. Wrocław 25–27.06.2009. Program i streszczenia referatów. Czas. Stom. 2009; 62: 412.
26. Parulska O., Stępień P., Dobrzyński M.: *Retrospektywna ocena przyczyn złamań kości twarzoczaszki w populacji Dolnego Śląska leczonych stacjonarnie w Klinice Chirurgii Szczękowo-Twarzowej AM we Wrocławiu w latach 2002–2006*. V Międzynarodowa Trójęstronna Konferencja Polsko-Czesko-Słowacka Chirurgii Szczękowo-Twarzowej, Sesja Jubileuszowa PTS w Jeleniej Górze: Współpraca międzynarodowa motorem postępu. Jelenia Góra 9–11.10.2008. Program i streszczenia referatów: 44.
27. Parulska O., Wnukiewicz J., Stępień P., Pustułka J.: *Złamania w zakresie twarzoczaszki w populacji Dolnego Śląska leczonych stacjonarnie w Klinice Chirurgii Szczękowo-Twarzowej AM we Wrocławiu w latach 2002–2006*. VI Kongres Polskiego Towarzystwa Chirurgii Jamy Ustnej i Chirurgii Szczękowo-Twarzowej: Polska Chirurgia Szczękowo-Twarzowa – gdzie jesteśmy, dokąd zmierzamy? Zamek Książ k. Wałbrzycha 27–29.09.2007. Program i streszczenia referatów: 10.
28. Paweł T.: *Przebieg gojenia złamania żuchwy w przypadku ziarniniaka kwasochłonnego*. Pamiętnik VI Zjazdu Sekcji Chirurgii Stomatologicznej. Urazy Twarzoczaszki. Wrocław 24–26.11.1961. Wrocław 1963: 150–155.
29. Paweł T., Dobaczewski Z., Wnukiewicz J.: *Złamania kości twarzy i szczęk*. Sprawozdania z posiedzeń Wrocławskiego Oddziału Towarzystwa Chirurgów Polskich. Pol. Prz. Chir. 1981; 53: 116.
30. Paweł T., Kruszevska-Paweł A., Paweł K.: *Złamania podstawy przedniego dołu czaszkowego przy urazach twarzoczaszki*. Pamiętnik XLII Zjazdu Chirurgów Polskich. Wrocław 23–25.09.1964. Wrocław 1966; 1: 98–102.
31. Paweł T., Rzeszutko T., Paweł K.: *Powikłania ropne w złamaniach szczękowych*. Pamiętnik VI Zjazdu Sekcji Chirurgii Stomatologicznej. Urazy Twarzoczaszki. Wrocław 24–26.11.1961. Wrocław 1963: 75–78.
32. Paweł A., Paweł T.: *Zastosowanie trypsyny w leczeniu ropnych powikłań złamań szczękowych*. Pamiętnik VI Zjazdu Sekcji Chirurgii Stomatologicznej. Urazy Twarzoczaszki. Wrocław 24–26.11.1961. Wrocław 1963: 81–84.
33. Rzeszutko T., Rzeszutko R.: *Badania enzymatyczne w ślinie u chorych ze złamaniem kości twarzoczaszki powikłanym procesem ropnym*. Pamiętnik XI Ogólnopolskiego Zjazdu Sekcji Chirurgii Stomatologicznej PTS. Poznań 12–13.10.1973. Poznań 1974: 163–165.
34. Terlikowska J.: *Test elektryczny w złamaniach szczękowych*. Pamiętnik VI Zjazdu Sekcji Chirurgii Stomatologicznej. Urazy Twarzoczaszki. Wrocław 24–26.11.1961. Wrocław 1963: 34–36.
35. Wnukiewicz J., Nienartowicz J.: *Specyfika urazów twarzoczaszki – analiza przyczyn, diagnostyka i leczenie = Maxillofacial traumatology – analysis of causes, diagnostic protocol and treatment*. W: 7. Dolnośląskie Targi Stomatologiczne – Dentamed. Wrocław 14–15 listopada 2008. Kraków: Targi w Krakowie Sp. z o.o., 2008: 14–15.
36. Wnukiewicz J., Wronecki K., Szmida A.: *Złamania kości twarzy u dzieci*. VII Zjazd Polskiego Towarzystwa Chirurgów Dziecięcych. Szczecin 26–28.05.1988. Warszawa 1989: 419–422.
37. Wujcikowski S.: *Postępowanie w złamaniach bez przemieszczenia*. Pamiętnik VI Zjazdu Sekcji Chirurgii Stomatologicznej. Urazy Twarzoczaszki. Wrocław 24–26.11.1961. Wrocław 1963: 175–177.
38. Ziemiński Z., Paweł T., Wnukiewicz J., Nienartowicz J., Birecki J.: *Złamania przyśrodkowe trzewioczaszki w materiale Kliniki Otolaryngologicznej i Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej AM we Wrocławiu w latach 1978–1987*. XXXIV Zjazd Polskiego Towarzystwa Otolaryngologicznego. Gdańsk 26–29.04.1989. Warszawa 1989: 49–53.

V. PATENTY

1. Paweł T.: *Aparat do operacyjnego leczenia złamań jarzmowo-szczękowo-oczodołowych*. Wzór użytkowy A61B U1(21) 84012 z 88.06.10 Biul. Urz. Pat. 1989, 06, 69.
2. Paweł T.: *Śruba do operacyjnego łączenia i ustalania złamań kości, zwłaszcza żuchwy*. Nr ewid. 26/78. Wzór użytkowy nr świad. ochr. 32441.
3. Paweł T.: *Śruba do operacyjnego łączenia i ustalania złamań kości, zwłaszcza z dościsła wewnątrztrzonego*. Nr ewid. 17/72. Wzór użytkowy nr świad. ochr. 25319.
4. Paweł T.: *Zestaw do chirurgicznego leczenia złamań żuchwy złożony z płytek i śrub wykonanych z tworzywa sztucznego*. Nr ewid. 10/73. Projekt racjonalizatorski.
5. Paweł T.: *Zestaw do chirurgicznego leczenia złamań kości, zwłaszcza żuchwy*. PL 111511, B2, 1980.09.30.

OMÓWIENIE

Analiza dorobku naukowego z zakresu traumatologii szczękowo-twarzowej z lat 1947–2012, jaki powstał we wrocławskim ośrodku akademickim, wskazuje na niezwykle dynamiczny rozwój tej podspecjalności chirurgicznej oraz na fakt, iż stanowiła ona jeden z wiodących nurtów działalności naukowej Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej. W badanym okresie opracowano 9 rozpraw doktorskich, 1 habilitację, 48 pełnotekstowych publikacji naukowych, 38 streszczeń konferencyjnych oraz 5 patentów.

W latach 1964–2011 na Wydziałach Lekarskim i Lekarsko-Stomatologicznym obroniono 9 rozpraw doktorskich i jedną habilitację, dotyczących w większości klinicznej oceny wyników leczenia oraz epidemiologii złamań kości twarzoczaszki [4]. Warto nadmienić, że autorzy prac doktorskich: Feliks Ćwioro (1929–2006) oraz Stefan Flieger (1922–2004) zostali w późniejszym okresie wybitnymi profesorami chirurgii szczękowo-twarzowej w ośrodku wrocławskim i poznańskim, natomiast dr Adam Zawada w latach 1991–2008 kierował Zakładem Chirurgii Stomatologicznej Akademii Medycznej we Wrocławiu.

W pełnotekstowych publikacjach naukowych wiodącą tematyką była epidemiologia złamań szkieletu czaszkowo-twarzowego. Na podstawie szczegółowej analizy przyczyn i okoliczności takich przypadków, zainicjowanej przez prof. Owińskiego, było możliwe opracowanie odpowiednich działań zapobiegawczych, poznanie skali zjawiska, co pozwoliło w pewien sposób określić wymiar ekonomiczny w aspekcie kosztów leczenia i hospitalizacji [19]. W pionierskich pracach Fliegiera podejmowano zagadnienia związane z procesem gojenia się złamań twarzoczaszki. Dużą grupę publikacji stanowiła kliniczna ocena chirurgicznej repozycji kośćca twarzy przy użyciu szwu kostnego. Wrocławski ośrodek posiada także istotne osiągnięcia w zakresie diagnostyki i leczenia złamań jarzmowo-szczękowo-oczodołowych. Pozostałe publikacje traumatologiczne dotyczyły rentgenodiagnostyki złamań oraz urazów odzwierzęcych.

Pracownicy wrocławskiej Kliniki brali również aktywny udział w konferencjach chirurgicznych wygłaszając referaty związane ze złamaniami kośćca twarzy. Również i w tym przypadku wiodącym nurtem badawczym była epidemiologia, ocena procesu gojenia oraz kliniczna ocena sposobów repozycji różnych typów złamań.

Na szczególne podkreślenie zasługuje działalność wynalazcza prof. Paweł [6], który opracował oryginalną operacyjną metodę leczenia złamań jarzmowo-szczękowo-oczodołowych oraz w 1988 r. opatentował aparat stosowany w tej metodzie. Ponadto prof. Paweł opatentował zestaw do leczenia złamań żuchwy, składający się z dwóch śrub i płytki.

BIBLIOGRAFIA

1. Parulska O, Dobrzyński M. Rys historyczny traumatologii szczekowo-twarzowej. *Dent Med Probl* 2011; 48(4): 595–600.
2. Kozuszek W. *Historia Wydziałów Lekarskiego i Farmaceutycznego Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Akademii Medycznej we Wrocławiu w latach 1702–2002*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego; 2002.
3. Karolonek G, Karolonek M. Życie studenckie na Uniwersytecie Wrocławskim w XIX i XX wieku ze szczególnym uwzględnieniem studentów Instytutu Dentystycznego. *Dent Med Probl* 2003; 40(2): 451–459.
4. Bruziewicz-Mikłaszewska B, Dąbrowski J, Orłowska M. Prace doktorskie i habilitacyjne z zakresu stomatologii złożone na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu i Politechniki oraz Akademii Medycznej we Wrocławiu w latach 1948–2001. *Dent Med Probl* 2003; 40(1): 181–190.
5. Kordas M, Bruziewicz-Mikłaszewska B, Dobrzyński M. Profesor doktor habilitowany medycyny Tadeusz Szczepny Owiński (1904–1995) – pionier i twórca powojennej stomatologii akademickiej we Wrocławiu. *Dent Med Probl* 2010; 47(4): 513–523.
6. Kordas M, Bruziewicz-Mikłaszewska B, Dobrzyński M. Profesor doktor habilitowany medycyny Tadeusz Paweł (1920–2011) – przedstawiciel wrocławsko-krakowskiej szkoły chirurgii szczękowo-twarzowej i stomatologicznej. *Dent Med Probl* 2011; 48(4): 601–615.
7. *Akademia Medyczna we Wrocławiu*. [T.] 2. Bibliografia. [Z.] 1, 1945–1963. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Medycznej; 1965.
8. *Akademia Medyczna we Wrocławiu*. [T.] 2. Bibliografia. [Z.] 2, 1945–1963. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Medycznej; 1964.
9. *Akademia Medyczna we Wrocławiu*. [T.] 2. Bibliografia. Z. 3, 1964–1969. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Medycznej; 1970.
10. *Akademia Medyczna we Wrocławiu*. [T.] 2. Bibliografia. Z. 4, 1964–1969. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Medycznej; 1970.
11. *Akademia Medyczna we Wrocławiu*. [T.] 2. Bibliografia. Z. 5, 1970–1973. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Medycznej; 1978.
12. *Akademia Medyczna we Wrocławiu*. [T.] 2. Bibliografia. Z. 6, 1974–1975. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Medycznej; 1979.
13. *Akademia Medyczna we Wrocławiu*. [T.] 2. Bibliografia. Z. 7, 1976–1977. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Medycznej; 1984.
14. *Akademia Medyczna we Wrocławiu*. [T.] 2. Bibliografia. Z. 8, 1978–1980. Gosztyło A, Kochmańska H, Tarnowska T. oprac. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Medycznej; 1988.
15. *Akademia Medyczna we Wrocławiu*. [T.] 2. Bibliografia. Z. 9, 1981–1982. Bogdanowicz Z. oprac. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Medycznej; 1991.
16. *Akademia Medyczna we Wrocławiu*. [T.] 2. Bibliografia. Z. 10, 1983–1984. Maciejewska J. oprac. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Medycznej; 1992.
17. Barg L. *Prace drukowane 1954–1992*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Medycznej; 1993.
18. Barg L. *Prace drukowane 1993–2001*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Medycznej; 2001.
19. Parulska O, Dobrzyński M, Szleszkowski Ł. Charakterystyka przyczyn złamań szkieletu czaszkowo-twarzowego w oparciu o doświadczenia kliniczne i sądowo-lekarskie. *e-Dentico* 2012; 6(40): 52–64.

Adres do korespondencji:

Mgr inż. Justyna Bazan
Samodzielna Pracownia Neurotoksykologii i Diagnostyki Środowiskowej
Wydział Nauk o Zdrowiu
Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu
ul. Bartła 5
51-618 Wrocław
E-mail: justyna.bazan@umed.wroc.pl
Tel.: 71 784 18 27

Praca wpłynęła do Redakcji: 12.10.2013 r.

Po recenzji: 23.10.2013 r.

Zaakceptowano do druku: 12.11.2013 r.